

Tento učební materiál vznikl v rámci projektu *Inovace studijního programu Pastorační a sociální práce ETF UK (CZ.2.17/3.1.00/33279)* spolufinancovaného z prostředků Evropského sociálního fondu, státního rozpočtu České republiky a rozpočtu hlavního města Prahy.

Evropský sociální fond – Operační program Praha Adaptability
Praha & EU: Investujeme do vaší budoucnosti

CO JE TEOLOGIE?

Text Ovečka-Ryšková: Proč studovat teologii – společná interpretace výňatku

Co je teologie: Gutiérrez defines theology as a critical reflection on the activity of the church.

- Teologie neznamená naučit se soubor nových poznatků, ale podívat se na praxi novým pohledem těžícím z tradice křesťanské víry.

V jakém prostředí se chceme věnovat teologii?

- nenáboženská společnost (sčítání 2011)
- role rituálů (pohřeb Václava Havla)
- církve žijící odděleně (konfesijní fakulty) i v ekumenicky pojeté pastoraci (armáda, nemocnice, vězení, obce ...)
- ale i církve s lidmi na okraji (František Lízna: „Do staré občanky jsem si dal, že jsem Rom. Jeden jezuita, můj nadřízený – se mě ptal – co tou svou romskou národností, ke které ses přihlásil, chceš vlastně říct? Odpověděl jsem: četl jsem v evangeliu, že máme být na straně chudých. Pokud tuhle věc nebudeme řešit, pak může přijít doba, kdy dají Romy do táborů. Pak přijdu na bránu a řeknu – já jsem taky Rom, na mě jste zapomněli. To abych byl pořád s chudými.“ <http://blisty.cz/art/43044.html>)
- teologie v kontextu: teologie jako *fides querrens intellectum* (Anselm) v mém vlastním životě i v životě společnosti, zde pak zejména v profesním kontextu sociální a pastorační práce, ale teologie také jako *amor querrens intellectum* (Sobrin) – smyslem studia nakonec je touha po změně toho, co je ve světě bolestné, a posílení naděje

V našem úvodním teologickém kursu půjde o to představit teologii jako „reflexi dialogu s Bohem v rámci křesťanských tradic, které o Bohu vydávají svědectví“ (Noble 2004: 5). Teologii můžeme chápat jako ekumenickou disciplínu, která roste ze společného dědictví, pozitivního i negativního, a stojí před ní společné úkoly. Teologie bude chápána jako živý předmět, v němž se setkávají mé vlastní zakoušení světa a sebe sama (a třeba i Boha) se svědectvím víry křesťanských tradic.

Členění kurzu

Kurs Úvodu do teologie a Bible je v teologické části rozdělen do šesti tematických okruhů. První okruh představí základní pojmová rozlišení, se kterými budeme dále pracovat. Pluralitu přístupů k teologii nám ukáže podkapitola o členění teologických disciplín. Centrálním tématem druhého okruhu bude víra jako lidský fenomén a zároveň dar, a Boží sebesdílení člověku, které nazýváme zjevení. Třetí okruh se bude zabývat jednotlivými zdroji pro teologické výpovědi, zvláště Písmem a Tradicí, ale i náboženskou zkušeností. Čtvrté – kontroverzní – téma se zabývá pojetím autority v teologii a církvi. Pátý okruh bude věnován

symbolickému jazyku teologie a šestý metodám. Kde to bude možné a pokud čas dovolí, budu přednášky doprovázet seminárními texty.

I. ZÁKLADNÍ POJMY

Základní věta dnešní teologie (Waldenfels 2000: 45)

„Bůh se nám zjevil v Ježíši Kristu“

- zjevení: Bůh o sobě dává vědět svými činy a slovy; nejde tolik o intelektuální informace, jako o lidské štěstí a naplnění smyslu, o spásu člověka
Bible je psaným svědectvím lidí o jejich zkušenosti se zjevujícím se Bohem
 - Bůh: On je jednající subjekt, který se svým sebezjevením chápe iniciativy; zjevit se u něj znamená zřít se sebe sama, odevzdat se, vstoupit do vztahu lásky
 - Ježíš Kristus: v dějinné postavě Ježíše z Nazareta Bůh rozhodujícím způsobem promluvil k lidem a toto sebe-sdělení má univerzální význam
jde o pochopení Ježíše těmi, pro které se stal směřodátný i po své smrti
 - my: může to být jednotlivec, církev, všichni lidé; jde o výsledek působení přítomnosti Ducha svatého
-) Boží sebezjevení má trinitární implikaci: „Bůh je zjevujícím, zjeveným, a zjevením“

Pojem teologie

Teologie jako reflexe zjevení

- řec. theos – bůh, a logia – výroky
- Již Řekové, Egypťané, Sumerové měli své teologie (mono-, poly- či panteistické)
- Výroky o bohu (božích, božství) nebo výroky boha? V rané křesťanské tradice oboje: Augustin (4./5. st.) – pojednání o božském x Dionýsius Areopagita (5./6. st.– mluva Boha samotného, zvl. prostřednictvím Písma ---) prosadilo se první pojetí

Teologie není nauka o Bohu – Boha nelze zkoumat jako předmět (paralela s psychologií – jak zavádějící název, tak předmět).

Teologie ne jako nauka „o Bohu samotném, ale o Božích stopách“ (Noble, 14; viz Boží energie x esence).

Je problematické zabývat se teologií odtažitě od vlastního života, jaksi neutrálně či objektivně:

- Teologie nabízí objektivní postupy a metody, a také určité informace.
- Ale nestojí mimo dějiny: nelze ji porozumět odtažitě od životů těch, které ovlivňuje.
- Vždy do ni vstupují také já se svými otázkami, problémy, se svým předporozuměním a se svým více či méně vyjasněným vztahem k nějakému Bohu či transcendentní skutečnosti – a to hraje důležitou úlohu.

---) teologie jako reflexe víry, uchopení a pochopení vztahu člověka k Bohu a jím proměněného vztahu k lidem a celému stvoření

Teologie neposkytuje hotové odpovědi, víra pro ni není nediskutovatelnou záležitostí, ale teologii jde o hledání a obhajování víry.

„Věřící se dusí ve slané vodě pochybností, kterou mu oceán neustále stříká do úst, ale i nevěrec pochybuje o své nevěře, o úplnosti světa, který považuje za jediné co je. (...) Věřící i nevěrec mají každý svým způsobem podíl na pochybnosti i na víře – a jsou-li sami k sobě upřímní, přiznají si to a nebudou se to snažit skrývat.“ (Ratzinger 1991: 13)

Pojmy náboženství a víra

Náboženství - vztah člověka / lidí k transcendentnu

Objevuje se až od osvícenství; zvláště v religionistice, srovnávání náboženství

Podle etymologie (ale není zaručené): re-ligere – znovu navázat

- nemusí obsahovat rozumovou reflexi, tak jako teologie
- může mít velmi rozmanité formy: rituální, etické, mudroslovné, sociální ...

Víra - teologie je reflexe víry a vede k jejímu očištění (před pověrou)

„*Ad fidem pertinet aliquid et alicui credere.*“ (Tomáš Akvinský)

1. vztah mezi člověkem a Bohem, přilnutí/zavázání se člověka k Bohu, Bůh jako největší hodnota, nejvyšší smysl (faith) – *fides qua creditur*=víra, kterou věříme (důvěra, se kterou vstupujeme do vztahu s Bohem)
2. obsah víry, to, co je věřeno o Bohu, světě a člověku; formulace a vyjádření se mohou měnit, i když víra zůstává stejná (belief) – *fides quae creditur*=víra, v kterou věříme (formální struktura víry)

---) musejí jít ruku v ruce: můj osobní podíl na tradici jdoucí k Abrahámovi

Dvojitý zakotvení teologie

- akademický obor, intelektuální disciplína (historická přesnost, pojmová přísnost, systematická jednota, interpretační jasnost)
- vazba na křesťanskou víru a na společenství, které ji sdílí (církve)

---) z těchto dvou závazků plyne etika teologie – vše musí být odůvodněno

II. ČLENĚNÍ TEOLOGIE

Podle disciplín (Wolfgang Beinert)

1. biblická teologie (exegese S a N Zákona)
2. historická teologie (dějiny církve a dogmatu)
3. systematická teologie (fundamentální, dogmatická, morální, nábož. sociolog., právo, propedeutika)
4. praktická teologie (pedagogika, katechetika, liturgika ...)

Podle adresátů / publik (David Tracy)

Veřejný charakter veškeré dobré teologie

- sdělovaný smysl a pravda mohou v principu proměnit život každého člověka jistým rozpoznatelným způsobem (ve smyslu osobním, sociálním, politickým, etickým, kulturním či náboženským)

Různá teologická uspořádání:

1. fundamentální teologie (FT) – akademie, universita
2. systematická teologie (ST) – církve
3. praktická teologie (PT) – konkrétní sociální, politická, kulturní či pastorační hnutí nebo náboženská problematika

Podle způsobu argumentace

- FT se snaží o argumenty, které všichni rozumní lidé – ať už nábožensky zaměřeni nebo ne – mohou uznat jako rozumné; styl dostupný principiálně všem lidem; bude se odvolávat na zkušenost, inteligenci, racionalitu a odpovědnost / universální = liberální model ---) postmoderna/postliberalismus: Je zkušenost, inteligence, racionalita skutečně universální? Není spíše podstatně formovaná kulturou a dobou?

- ST má zájem o reprezentaci, reinterpretaci, stále zjevující a transformující sílu konkrétní náboženské tradice, ke které teolog patří
- PT se méně zabývá teorií a více praxí jako vhodným kritériem pro teologii

Podle etického postoje

- FT má zájem o poctivé a kritické zkoumání příslušející akademickému prostředí
- ST dbá na věrnost některé klasické tradici podle své církevní příslušnosti
- PT jde o odpovědný závazek k cílům konkrétního hnutí a skupin a o pojmenovávání konkrétních problémů

Podle náboženské pozice

- ST a PT obvykle předpokládají osobní zapojení a závazek buď ke konkrétní náboženské tradici nebo konkrétnímu hnutí, které má náboženský význam
- FT většinou sdílí tyto závazky, ale v principu mohou abstrahovat od náboženské víry z legitimních důvodů – aby jejich argumenty byly chápány jako otevřené všem inteligentním, rozumným a odpovědným lidem.

I když je teolog věřící, měl by argumentovat pro a proti na čistě veřejných základech – osobní víra zde nemůže být zárukou nebo podporou pro veřejně obhajitelné nároky na pravdu; tím může být pouze (filosofický) důkaz.

Z hlediska vyjádření nároků na význam a pravdu

- FT se snaží ukázat adekvátnost (či neadekvátnost) nároků na pravdu konkrétní náboženské tradice podle zásad „objektivní argumentace“ některé uznané disciplíny v širší akademické komunitě
Nejčastěji používanou disciplínou je filosofie: FT potom argumentuje v soulase s pravidly pro argumentaci tohoto konkrétního filosofického přístupu.
- ST předpokládá, že některé klasické náboženské tradice v sobě obsahují pravdu a snaží se proto přetlumočit/reinterpretovat je pro přítomnost (v tomto smyslu jsou systematické teologie svým charakterem principiálně hermeneutické)
- PT většinou akcentuje nějakou radikální situaci s eticko-náboženským významem (rasismus, ekonomické vykořisťování, nezaměstnanost) jako situaci, k jejíž proměně by měl být teolog zavázán; pravda se nehodnotí vzhledem k teorii, ale k transformativní praxi

Důvody pro veřejný charakter všech uvedených typů teologií

FT: je zřejmé ze způsobu argumentace, není třeba více obhajovat

ST: zdánlivě teologie pouze pro určitou skupinu, např. církev

Ale nárok na pravdu se nevyčerpává objektivní veřejnou rozpravou, jako v případě FT:

1. Gadamer argumentoval na čistě filosofických základech, že náležen k tradici je nevyhnutelné, pokud bereme v úvahu povahu toho, co nás konstituuje jako lidské bytosti (ontologická historicita)
2. Tradice je vždy obohacující, ne ochuzující: berme v úvahu radikální konečnost možností reflexe u jednotlivce a akumulované bohatství zkušenosti, vzhledů, soudu a zdravého rozumu, které si může člověk díky tradici, již je formován, přivlastnit
3. Podobně jako umění může i náboženství odkryt nové zdroje a významy a pravdy tomu, kdo je ochotný riskovat a umožnit toto odkrytí tím, že se věrně podílí na tradici a nově ji interpretuje

Přítomnost „klasik“: jsou to např. texty, události a osoby, které formují interpretační komunity a předpokládá se, že v sobě nesou stálou možnost odhalení nových významů a pravdy

- podle Tracyho vznikají klasiky ve velkých náboženských tradicích
- je bez diskuse, že židovské a křesťanské tradice obsahují klasické texty
- teologové fungují jako interpreti těchto textů obdobně jako filosofové interpretují filosofické klasiky
- klasika – přestože přísluší konkrétní tradici (a právě tak) – má potenciál proměnit s universálním významem ---) viz Mahátma Ghándí, Martin Luther King, Martin Buber nebo Tereza z Kalkaty: každá z těchto osobností ukazuje, jak hluboká věrnost vlastní duchovní tradici odhaluje universální možnosti proměny pro každého člověka
- PT: Pouze osobní zapojení do komunity nebo do kauzy usilující o autentickou praxi zajistí pravdivý charakter teologie – model „doing-the-truth“.
 - tímto osobním zapojením teolog riskuje, že jeho běžné (a možná odcizené) způsoby jednání a myšlení, včetně vlastního modelu pravdy, mohou být proměněné a osvobozené
 - tyto teologie předpokládají, že největší veřejnou potřebou v naší době je osvobodit se od různých forem odcizení a útisku; pokud tak činí, vykonávají vpravdě veřejnou funkci

Literatura:

Beinert, W., 1994, *Slovník katolické dogmatiky*. Olomouc: MCM.

Noble, I., 2005, *Po Božích stopách. Teologie jako interpretace náboženské zkušenosti*. Brno: CDK.

Ratzinger, J., 1991, *Úvod do křesťanství*. Brno: Petrov.

Ryšková, M.-Ovečka, L., „Proč studovat teologii?“ *Teologie a společnost* 5/2004, s. 3-8.

Tracy, D.-Cobb, J.B, 1983, *Talking about God*. New York: The Seabury Press.

Waldenfels, H., 2000, *Kontextuální fundamentální teologie*. Praha: Vyšehrad.